

Instituce školy na konci dějin

Autor si vytkl náročný úkol. Na základě Foucaultovy teorie moci a vědění provést analýzu instituce školy v českých zemích v jejich dějinných proměnných právě jako místo skrytého působení mocenských mechanismů. V úvodu autor konstatuje, že pro moderní stát je školský systém nezbytností a klade si otázku, proč tomu tak je. Proměny školského systému pak dává do souvislosti s „transformací mocenského, epistémického a etického diskurzu, jež reagují na vývoj společenskoekonomických podmínek“ (s. 11n.) Vyústěním práce pak má být rozbor forem, jichž moc školy nabývá v současnosti, v éře globálního kapitalismu a liberální demokracie, v době, o níž Fukuyama hovoří jako o konci dějin. Nechybí pak ani hodnocení pojmu „vzdělanostní společnost“ a s ním spojená reforma školství pod hlavičkou Rámcových vzdělávacích programů (RVP). Autor je dává do vztahu s ději probíhajícími v současném světě, s oslabením moci státu, decentralizací, posilováním tržních principů. V RVP pak nachází rozpor, který vyjadřuje tak, že tento dokument si zároveň klade za cíl vychovat konkurenceschopného pracovníka i kriticky smýšlejícího demokratického občana. Práce pak má směřovat k tomu, aby se ukázala nesoudržnost obou cílů. Tematické vymezení práce je aktuální a ambiciózní. Autor se snaží uchopit téma současného školství jednak na Foucaultově teoretickém podkladě a zároveň zkoumá „historicko-komparativní metodou“ (s.19) vývoj školy v českých zemích.

Členění práce je logické a odpovídá zadání. V první části si autor vytváří teoretické a pojmové instrumentarium, které lze použít k rozboru zvolených fenoménů. Seznamuje čtenáře s dílem Michela Foucaulta, víceméně se všemi jeho základními pojmy, jako je epistéma, diskurz, biomoc, disciplína i s jeho slavnými analýzami institucí (např. kliniky). O jeho knize „Zrození biopolitiky“ říká, že její myšlenky jsou pro předkládanou práci nepostradatelné, protože Foucault se v nich zabývá neoliberalismem jako novou formou vládní moci. (s.22) Tedy by se zdálo, že právě tato analýza bude směrodatná ve finálních částech práce. V druhé části se autor věnuje škole jako instituci, a to ve vztahu k potřebám moderního státu. Zaměřuje se pak především na otázku disciplinace a představuje ji foucaultovsky jako diskurz, který disponuje souborem určitých strategií. (s.60).

Další část je historická. V ní autor probírá historii školy v českých zemích od jejich prvopočátků až po současnost a seznamuje nás se základními koncepcemi didaktickými a pedagogickými, které utvářely formy výchovy a vzdělávání v moderní době (Herbart, Lindner). Srovnává je pak se současnými trendy, jak je zachytil Adorno a Liessman. Podrobněji se pak věnuje RVP, v nichž zaznamenává tendence, jež mají edukanty formovat dle požadavku flexibility a tedy obecně v souladu s principy neoliberálního uspořádání.

Následuje závěr. Ten by měl shrnout výtěžky z celé předložené práce a dát jim syntetický charakter. Bohužel působí jisté zklamání, protože autor se v něm de facto vyjadřuje pouze k současné situaci školy, ale neformuluje závěry z ostatních částí práce, které by měly podpořit základní autorovy teze týkající se vztahu moci a školy.

Nepřesná formulace je na s. 154. Nedá se jednoduše říci, že Althusser na rozdíl od Foucaulta akcentuje roli základny. Althusser naopak pojímá ekonomiku jako strukturu, která nemá téměř nikdy roli „struktury v dominantním postavení“. V závěru by stálo za to více odlišit školu jako Foucaultův dispozitiv a školu jako Althusserův ideologický státní aparát. Čím se tato dvě pojetí shodují a čím odlišují? (ad s.154)

Dávám autorovi k zamyšlení, zdali Althusserův pojem státního aparátu, o němž se několikrát zmiňuje, by nebyl vhodnějším pojmovým nástrojem na zachycení jevů, o nichž píše v souvislosti s globálním kapitalismem a neoliberalismem. V závěru se říká, že v prostoru pedagogiky se prosazují zájmy, které odpovídají požadavku na „rozšíření kapitalistických produkčních vztahů do všech sfér života společnosti a jednotlivce“. (s.155) Pak se lze ptát, jestli Althusserova nebo Adornova teorie dávající větší důraz na ekonomické vztahy než teorie Foucaultova není právě tím teoretickým východiskem, který může lépe osvětlit tendence, jichž jsme dnes ve školství svědky.

Práce svým rozsahem i množstvím literatury značně převyšuje běžnou diplomovou práci. Seznam literatury je na sedmi stranách. Práce čítá 162 stran.

Práci doporučuji k obhajobě.

29. srpna 2011

Mgr. Michael Hauser Ph.D.